

Шољевић Саша*

Театар и политика

Бранко Брђанин Бајовић, *Народно позориште у Бањој Луци од успаши до йартиизана, 1941-1956*, Центар за културу „Филип Вишњић“, Угљевик, 2013.

Народно позориште у Бањој Луци основано 1930. године од почетка свога рада имало је поред опште културне намене и одређење према културно-политичком контексту. Оно је деловало као национално (у смислу интегралног југословенства) са национално-пропагандним репертоаром. Стварањем марионетске НДХ и окупацијом Босне и Херцеговине, Позориште у Бањој Луци постаје „Хрватско народно казалиште“; тако је театар поново, али са другачијим националним предзнаком, био полигон за васпостављање новог националног идентитета, уз пресудну спрегу владајуће нацистичке идеологије и „државне уметности“, наглашава Бранко Брђанин Бајовић (стр.7). Политички и културни програм НДХ прописао је забрану, изгон и елиминацију Срба – аутора, извођача, па чак и потенцијалне публике – и свега српског: народне тематике, идеје и духовног устројства. Требало је у Бањој Луци, као и у целој Босни и Херцеговини, избрисати сваки траг и остатак српства, „Бизанта“ и „балканизма“, како би, да цитирамо речи бањалучког „таборника“ Виктора Гутића, била извојевана „хрватска слобода“, у складу за глобалним нацистичким моделом (стр. 8 – 9).

Зато је у усташким публикацијама, које је поред осталих објављивало и ХКПД „Напредак“ из Сарајева, истицано да је у средњовековним Хуму и Босни коришћена „хрватска ћирилица“ и да је „Мирослављево јеванђеље“ знаменити хрватски средњовековни споменик (ове бедастоће и данас чујемо од црквених, културних и политичких „дужносника“). Павелићев режим Србима није дао никакав *modus vivendi*, он није окупирао Босну и Херцеговину да би Србима као најбројнијем народу наметнуо неку идеологију или друштвено уређење. Његова политика предвиђала је укидање, односно истребљење српског народа и уклањање свих трагова његовог постојања. Тако окупациони лист *Хрватска Крајина* пише у јулу 1941. године да је рад Народног позоришта у Бањој Луци до априла 1941. године био усмерен ка „посрбљивању становништва Крајине“ (sic), приказујући комаде који су ширили „великосрпске идеје“ и да су били ангажовани само српски глумци и режисери, док су Хрвати католичке и исламске вероисповести били врло малобројни (стр. 13).

У периоду 1941-1945. године на сцени „Хрватског народног казалишта“ у окупираној Бањој Луци извођени су комади хрватских аутора (римо)католика и муслимана, нарочито често комади из сеоског живота са циљем „промицбе“ хр-

* Богословија Светог Петра Дабробосанског, Фоча; asolevic@gmail.com

ватског духа, што је било идеолошки изједначено са „уметничким“. Ови комади најчешће су биле фолклорне и сценске ефемерије, закључује Бранко Брђанин Бајовић (стр. 30, 33). У страном репертоару такође су доминирали комади забављачког садржаја и мале уметничке вредности. На крају првог поглавља аутор књиге *Народно позориште у Бањој Луци од успааша до њарџизана* закључује да је рад професионалног бањалучког театра у време усташке окупације био важан елемент конституисања и афирмисања националног идентитета (римо) католика и муслимана. Све је било подређено искорењивању било каквог помена Срба и популарисању хрватства у његовој (римо)католичкој или исламској верзији (стр. 34).

Са ослобођењем земље 1945. године свемоћна комунистичка власт намеће не само уређење државе по стаљинистичком моделу, него и схватање улоге уметности као оруђа револуционарне праксе. Прописан је соц-реализам, а уместо некадашњег „декадентног грађанског позоришта“ прокламовано је стварање новог театра у служби победе „народне демократије“ и изградње „новог човека“, као поклоника „овоземаљске епифаније“ (израз критичара Северина Франића). Професионалном театру у Бањој Луци 1945. године враћен је стари назив Народно позориште, а затим је од сезоне 1953/1954. названо Народно позориште Босанске Крајине. У наметнутом глобалном комунистичком духу епохе, одређеним соц-реалистичким матрицама „идеалног друштва“, театарски репертоар у првим послератним годинама био је заснован на совјетским комадима и сценским покушајима домаћих „напредних“ писаца, уз домаћу класику која је испуњавала идеолошке критеријуме. Савремени комади одликовали су се паролашким језиком и политизованим репликама, при чему је опозиционим снагама које су против револуционарног преображаја Нове Југославије супротстављена величина партизанске борбе и непогрешивост Партије (стр. 86). Револуционари су увек током историје народ видели као безличну масу, коју могу по вољи да обликују својим идеологијама. Југословенски социјализам грађен је као секуларна религија која има своје светитеље, празнике, изабрани народ (радничку класу) и есхатон – задато комунистичко друштво, а агитација и пропаганда били су темељи новог друштва. Становништво је требало одвојити од традиције и, користећи поред осталог и позориште, придобити за нови друштвени систем.

Режисер Душан Макавејев давно је приметио да људи који желе да измене свет морају добро да познају човека и да се одликују извесном мером скромности: у противном, настаће ужасне последице. Нова власт је према књижевности и позоришту имала отворено утилитаристички и догматски однос, а одласци у позориште добили су карактер митинга. Зато су у првим послератним годинама основана бројна аматерска позоришта, која су од државе добијала материјалну помоћ. Драмска књижевност морала је да укаже на циљеве класне борбе и да буде идејно јасна, пропагирајући наметнуте танденције друштвеног развоја (стр. 86). Зато не изненађује да су ратне и послертне позоришне комаде (за једнократну употребу) по партијском задатку писали и они који нису имали књижевног искуства нити дара за драмску књижевност. У складу са политичким преломима, по-

сле раскида југословенског руководства са Стаљином 1948. године, на репертоару Народног позоришта у Бањој Луци све до краја педесетих није било нити једног совјетског аутора, а приказана су само три комада руске класике 19. века (стр. 93). Напуштање соц-реализма и умањивање политичког утицаја на позоришни живот у Југославији био је приметан тек од краја педесетих, а отварање према свету у наредној деценији учиниће театарску продукцију много животијом и разноврснијом у свим крајевима Југославије, па и у Бањој Луци. У сваком случају, морамо имати у виду да је утопистички покушај ванблоковске СФРЈ видно утицао на развој једног облика културне политике који је приметно диверговао од модела развијаног у земљама „реалног социјализма“. Верно приказујући време Другог светског рата и дух послератних година које су обележиле револуционарне промене у друштвеним и културним односима, књига *Народно позориште у Бањој Луци од успаха до йартизана* Бранка Брђанина Бајовића није занимљива само за театрологе, него и за шири круг читалаца.